

skal forklares ved en større tilbøjelighed til i 1801 at optælle indsiddere som selvstændige husstande.

Bogens tilrettelæggelse må siges at være mindre heldig, eftersom de tre specialer kun er uddrag af undersøgelseernes resultater. Lad gå at en del kildeproblemer er udeladt, det ville nok blive gentagelser i forhold til hinanden, men specialernes videnskabelige placering i forhold til dansk og international forskning er ganske uundværlig. Der er f. eks. næppe mange læsere, der når at opfatte, at medens vielsesalderen i Henning Nygård Larsens undersøgelse er stigende i perioden 1755–1801, giver Hans Chr. Johansens gennemsnit for de 26 sogne det modsatte resultat (og det skønt Larsens 3 sogne indgår heri). Resultaterne kommer derved til at svæve underligt i luften, og hovedindtrykket bliver et væld af tabeller, som til overflod gennemanalyserer et spinkelt materiale.

Anders V. Kaare Frederiksen

Lotte Jansen: Hoveriet til Egeskovgård. Gårdmandshoveriet indtil hoveriafløsningen i det 19. årh. Historiske studier fra Fyn, nr. 1. Udg. af Historisk Samfund for Fyns stift, Odense 1977. 90 sider.

Et af landbohistoriens uløste problemer er kendskab til hoveriets omfang, d.v.s. den arbejdsbyrde som fæstegården skulle yde i hovedgårdsdriften. Hidtil har man søgt at løse problemet ved undersøgelse af forholdene på enkelte godser. Inden for denne tradition har arkivar Lotte Jansen ud fra sin vældige erfaring fra registrering af godsarkivalier udarbejdet en hoveriundersøgelse for Egeskovgård på Fyn, der ganske imponerende dækker perioden medio 17.–medio 19. årh. Af sikre talmæssige opgivelser har vi ikke mange: 1769 (maksimale tal med højde for fremtidige krav til arbejdsreserver), 1771 (lovbestemte tal, der iflg. de hidtidige resultater medførte en lille nedsættelse af det traditionelle hoveri), 1773 (maksimale tal for avlingshoveri, men formodentlig mere beherskede tal for det øvrige) og endelig 1791 (resultat af forhandlinger mellem godsejer og bønder). Både uden for disse perioder og som et nødvendigt supplement til disse relative tal må hoveriforskningen inddrage undersøgelser af hovedgårdsdriften (arbejdskraftbehovet) og forholdet mellem hovedgårdshartkorn og det hoveriydende bøndergodset (den tilrådighedsstående arbejdsstyrke), overalt suppleret med evt. tingbogs- og regnskabsmateriale. Det bedste resultat når Lotte Jansen i behandlingen af de talmæssige oplysninger om hoveriomfanget, hvorimod afsnittet om udviklingen op til 1769 er svagere. Medvirkende hertil er disponeringen af stoffet, idet hovedgårdsudvidelserne og ændringerne i bøndergodset er blevet placeret i bilag. Derved vanskeliggøres kombinationen af de konkrete talstørrelser med de mere diffuse, men vigtige udsagn om hoveriudvidelser op til midten af det 18. årh., som kunne have underbygget hinanden i større udstrækning end i det foreliggende resultat.

Fig. er en detalje: De mange restancedomme i 1735/36 (s. 9), som L. J. formoder, er en følge af godsejerens samtidige inddragelse af bøndergodset, er måske et tilsigtet led i denne politik, således at godsejeren benyttede sig af skatterestancerne for at få lejlighed til hovedgårdsforøgelsen.

Når hoveriafløsningen blev så problematisk for reformtilhængerne, skyldtes det ikke mindst vanskelighederne ved at fastlægge en generel landsdækkende hoverinorm. Dertil var dyrkningsmetoder og strukturforhold alt for forskellige fra den ene landsdel til den anden. Landbohistorikeren står i en tilsvarende situation i dag. Derfor er Lotte Jansens punktundersøgelse vigtig for den samlede mosaik, som forhåbentlig engang vil give et helhedsbillede.

Birgit Løgstrup